

Što je uopće bilingvizam?

Razni ljudi termin bilingvizam definiraju različito. Dok za neke bilingvizam predstavlja podjednaku sposobnost komuniciranja na dva jezika, za druge on znači sposobnost (pojedince, skupine) da komunicira na dva jezika, ali s mogućnošću izuzetnih vještina samo u jednom od ta dva jezika.

Dvojezičnost (bilingvizam, lat. bilinguis) definira se kao sposobnost pojedinca, grupe ili naroda da se služi sa dva jezika bez vidljive veće sklonosti za jedan od njih.

Pri govoru o bilingvizmu potrebno je razlikovati nekoliko termina:

- ✓ Ranim bilingvizmom smatra se usvajanje oba jezika do četvrte godine, a kasnim bilingvizmom usvajanje drugog jezika poslije četvrte godine života.
- ✓ Simetrični bilingvizam označava podjednako poznavanje oba jezika, dok asimetrični označava slabije poznavanje drugog jezika (pasivni bilingvizam i nereceptivni bilingvizam).
- ✓ Bilingvizam se dijeli i na socijalni ili društveni, koji obuhvaća neku društvenu grupu na određenom prostoru i individualni, koji predstavlja pojedinačne izolirane pojave.

Postoje različite teorije kako dijete najbolje "učiti" da istovremeno koristi dva jezika. Mnogi se znanstvenici slažu da će dijete koje je istovremeno izloženo dvama jezicima u ranoj životnoj dobi prirodno naučiti (služiti se njima) koristiti oba jezika. Također, za očekivati je da će djeca prolaziti kroz periode miješanja oba jezika, te posuđivanja rječnika (riječi) iz drugog jezika kako bi izrazili neke svoje ideje, a ponekad će se to dogoditi i u istoj rečenici.

To se događa, jer rječnik (odnosno riječ) može postojati u jednom jeziku, ali ne i u drugome.

Ili da pojednostavimo, riječi jednog jezika mogu pratiti poruku koja nije lako prevediva u drugom jeziku. A podjela među tim dvaju jezicima odvijati će se postepeno. Djeca mogu eksperimentirati tim jezicima na način da bi stvorili specijalni efekt ili da bi isticali sebe u određenim događajima. Na primjer, dok jedan jezik djetetu može biti manje značajan i kao takvog dijete će ga koristiti za prijenos informacija o raznim događajima vezanim uz njegovu kuću i obitelj, drugi jezik pak, može biti više formalan i kao takvog dijete će ga koristiti u svojoj komunikaciji izvan kuće. Uz sve to, ipak, javljat će se periodi kada će jedan jezik biti upotrijebljen / korišten češće nego drugi.

Djeca ne moraju biti podjednako vješta u oba jezika. Dok jedan od njih bolje upotrebljavaju, drugi možda bolje razumiju, odnosno dok su u jednom aktivni govornici, u drugom su pasivni.

Miješanje tih jezika bit će manje, ukoliko dijete jedan jezik uči stalnim razgovorom s majkom, a drugi isključivo s ocem.

Ili također, ako dijete uči oba jezika istovremeno i u što ranijem periodu života. Ukoliko mu se drugi jezik "predstavi" u kasnijoj predškolskoj dobi, u vrijeme kada je dijete već usvojilo i ovladalo osnovama prvog jezika mogu nastati ozbiljniji problemi. Neki znanstvenici vjeruju da ukoliko se drugi jezik "predstavi" djetetu u vrijeme dok prvi jezik nije potpuno usvojen, tj. u vrijeme dok dijete nije njime potpuno ovladalo, razvoj tog prvog jezika može biti usporen, pa čak i regresivan. Drugi su pak, mišljenja da će razina vještina u drugom jeziku doseći eventualno istu razinu kao i prvog.

Prije svega

Da bismo uopće govorili o bilingvizmu (dvojezičnost), trebamo naša razmišljanja pokrenuti razgovorom o monolingvizmu (jednojezičnost) i o jeziku.

Što je uopće jezik i što on znači za nas? Kako ga koristimo i kakav bi bio život bez njega?

Jezik je sistem simbola pomoću kojeg pojedinac opisuje kako vanjski, realni svijet koji ga okružuje, tako i svoj unutarnji svijet, ali i njihov međusobni odnos. I vanjski i unutarnji svijet konstantno međusobno utječu jedan na drugoga. Važnost jezika proizlazi iz same činjenice da ga pojedinac uči i koristi u zajednici s drugim ljudima, te da je on najvažniji instrument za formiranje pojmova.

Definicija materinjeg jezika

Vjerojatno većina ljudi u svijetu danas bez teškoća određuje svoj materinji jezik, ali vrlo malo ljudi razmišlja o tome koje kriterije primjenjuju kada za neki jezik kažu da je to njihov materinji jezik.

Laički, materinji jezik bi bio onaj jezik koji dijete prvo nauči ili jezik koji dijete najbolje zna, najbolje koristi, jezik s kojim se osoba identificira i sl. Nerijetko bi njegov slobodni prijevod glasilo i ovako – jezik kojim govori majka, s tim da se pod majkom nužno ne misli na biološku, već na osobu koja će uspostaviti redovitu i trajnu jezičnu komunikaciju s djetetom.

No, govoreći o kriterijima određenja materinjeg jezika, upravo oni kažu da je materinji jezik – jezik na kojem mislimo, sanjamo i računamo, budući da sve te funkcije spadaju u onu vrstu koja se usvaja u prvom jeziku, pa se i dalje rade na tom jeziku, iako i drugi jezici kasnije mogu za nekoga postati isto tako važni ili još možda i važniji.

Da li je moguće imati dva materinja jezika?

Ako se radi o roditeljima koji imaju različite materinje jezike, a svaki od njih podjednako usmjerava svoju pažnju i govori s djetetom na svom jeziku, dijete će odrastati sa dva jezika, koja će učiti istovremeno, pa će tako imati dva prva, odnosno dva materinja jezika.

U ovom slučaju postavlja se pitanje hoće li bilingvalno dijete imati dovoljno vremena da bude izloženo širokom spektru jezičnih stimulacija na oba jezika, kao što je to slučaj sa jednojezičnim djetetom na njegovom jednom jeziku? I da li će dvojezično dijete moći posvetiti onoliko vremena za svoja dva jezika koliko jednojezično dijete ima za svoj jedan jezik.

Naravno dijete neće moći iskusiti sve istovremeno na oba jezika, i zato je potrebno paziti da ne dođe do funkcionalne diferencijacije između jezika.

Dijete koje ima dva materinja jezika, trebalo bi podjednako dobro znati oba jezika (balansirana dvojezičnost) i da svaki jezik zna isto tako dobro kao i monolingvalni govornik.

Stavovi o bilingvizmu

U prošlosti, ali i u sadašnjosti vrlo su bili česti različiti pogledi na pojam dvojezičnosti (bilingvizam), pa ipak, ona se više povezivala sa negativnim pojavama, predstavljajući slabu, siromašnu, bespomoćnu, podčinjenu jezičku manjinu, koja je bila prinuđena da bude dvojezična, onu bez društvene moći (a to se može odnositi i na brojčano dominantne ali socijalno i politički podčinjene dijelove populacije). Smatrana je nečim negativnim, polovičnim u procesu prelaska sa jednojezičnosti u malo cijenjenom manjinskom jeziku niskog statusa, putem dvojezičnosti u materinjem jeziku niskog statusa i jezika većine visokog statusa, do konačne jednojezičnosti na jeziku većine, nešto "od čega se bježi". Dvojezičnost je predstavljala sredstvo pomoću kojeg pripadnik manjine na neki način može sudjelovati u moći i sjaju kulture i jezika većine, i u svim prednostima koje su uz to vezane.

Kasnije se taj stav mijenja, pa početkom naše ere dvojezičnost smatraju prirodnom, pa čak i poželjnom, budući da se javlja i među plemstvom i svećenstvom, ali i među buržoazijom u velikim trgovačkim centrima te oko njih. Takva pozitivna razmišljanja zadržati će se sve do pojave nacionalne države, te ideologije "jedna nacija – jedan jezik", koja će raznim istraživanjima pokušati prikazati dvojezične osobe kao lijene, glupe, ljevoruke, nepouzdanе, manje vrijedne, pa i pomalo abnormalne i devijantne...

Ono što može ići u prilog negativnom stavu ka dvojezičnosti je činjenica da dvojezičnost može biti jedan od uzroka usporenog razvoja govora.

U takvoj negativnoj dvojezičnoj situaciji vezanoj uz normalni razvoj jezika najčešće se nalaze djeca pripadnika nacionalnih manjina, djeca iz nacionalno tj. jezično miješanih brakova ili djeca osoba koje zbog posla odlaze živjeti u strane zemlje, npr. djeca radnika na privremenom radu u inozemstvu. U doba razvoja govora, ta djeca počinju manje-više istovremeno i ravnopravno

usvajati dva različita jezika. Djeca koja odrastaju u dvojezičnom okruženju usvajaju oba jezika na isti način kao što bi usvajala i jedan jezik i čini se da prave razlike između tih jezika praktično od početka (Genesee, 1988), dok disfazična dvojezična djeca su obično disfazična u oba jezika.

Dakle, jedan od ta dva jezika i po vremenskom redoslijedu i po mjestu na "hijerarhijskoj", tj. emocionalnoj ljestvici ostaje prvi – tj. onaj kojim se djetetu u prvoj godini života obraćala majka (ili njezina zamjena - osoba koja je ostvarila prvi emocionalni kontakt s djetetom), onaj u pravom smislu riječi materinji jezik.

U svakom slučaju ako se roditelji dovoljno bave djetetom, i ako ono nema nikakvih dodatnih smetnji, rano uvođenje drugog jezika ne mora stvarati veće poteškoće. Takva situacija kod djeteta djeluje stimulatивно na sposobnost učenja stranog jezika, no pouzdano se ne zna kako ona utječe na cjelokupni psihofizički razvoj djeteta.

Međutim kod djeteta čak i sa blažim govorno-jezičnim teškoćama, ili kod djeteta kojemu se u doba govornog razvoja ne posvećuje dovoljno vremena i pažnje, naročito pod tim mislimo na pedagoški zapuštenu djecu, dvojezičnost predstavlja samo još dodatnu teškoću u usvajanju govora. Daljnji govorni razvoj takve djece bit će usporen i siromašan, a ta djeca neće naučiti niti jedan od dva jezika. Govoreći jednim jezikom, ona će u svoje iskaze unositi riječi iz onog drugoga, a neće biti sigurna ni u upotrebi gramatičkih oblika. Ta će nesigurnost i zbrka doći posebno do izražaja u izgovoru glasova što će dovoditi do zabuna u izgovoru sličnih glasova dvaju jezika.

Što učiniti?

Ako je moguće, možda bi bilo najbolje da dijete istovremeno ne počinje usvajati dva jezika, već mu treba omogućiti da najprije stvori bazu govora na osnovnom, materinjem jeziku. Praćenjem razvoja njegovog govora na materinjem jeziku omogućit će nam da odredimo vrijeme pogodno za uvođenje drugog jezika.

Poželjna bi bila i situacijska razdvojenost ta dva jezika – dijete bi se jednim jezikom sporazumijevalo s određenim ljudima i u određenim situacijama, a isto pravilo bi vrijedilo i za drugi jezik. Na taj način izbjeći će se mogućnost zbrke, koju može izazvati istovremeno usvajanje dvaju/dva jezika.

Ako dijete koje živi u dvojezičnoj situaciji pokazuje teškoće u razvoju govora, trebalo bi riješiti problem dvojezičnosti, odlučiti se samo za jedan jezik i to najčešće onaj na kojem će se dijete školovati. Takvim se djetetom govorno treba mnogo baviti, razgovarati s njim, čitati mu i prepričavati razne priče, te pitanjima provjeravati da li je dijete razumjelo što mu govorimo. Naše obraćanje njemu treba pojednostaviti, koristeći kraće rečenice, poznate riječi i izbjegavati pretrpavati ga bujicama njemu nepoznatih izraza. Iskazi trebaju biti prilagođeni njegovim govornim mogućnostima. Zapravo, jednostavnost našeg govora upravo će ovisiti o njegovom (ako je njegov govor slabije razvijen, i naš će govor biti jednostavniji). Poželjno je uključivanje takvog djeteta u vrtić, gdje će ono imati više poticaja na razgovor s odgajateljima i s drugom djecom.

Kod djece kod koje govor jače zaostaje za govorom njihovih vršnjaka, te to ukazuje na vidljiv govorni poremećaj, neće biti dovoljna samo pojačana govorna stimulacija kod kuće ili u vrtiću, već takvo dijete treba pravovremeno uključiti u logopedsku terapiju.

Mr.sc. Nataša Šunić Tadić, profesor